
Η Συμμετοχή των Συνδικαλιστικών Οργανώσεων στον Διάλογο για την Ενέργεια

Ομάδα συζήτησης Β

«Complex interests: Trade unions and energy transformation»

«Ανισορροπίες ισχύος - Εναλλακτικές στρατηγικές για τον ενεργειακό τομέα στην Ελλάδα, στο ευρωπαϊκό και παγκόσμιο πλαίσιο», Συνέδριο Ιδρύματος Rosa Luxembourg.

Αθήνα, 10-12 Οκτωβρίου 2013

Γ.Ευσταθόπουλος

Εισαγωγή

- Ο τομέας της ενέργειας βρίσκεται εδώ και μια δεκαπενταετία στο επίκεντρο ριζικών μεταβολών που αλλάζουν δραματικά τόσο την οργάνωση όσο και τον προσανατολισμό του σε σχέση με το παρελθόν:
 - ❖ Πολιτικές για την ενιαία αγορά ενέργειας
 - ❖ Άμβλυση της κλιματικής αλλαγής
 - ❖ Σταδιακή εξάντληση των «φθηνών υδρογονανθράκων
 - ❖ Κοινωνική και οικονομική κρίση
 - ❖ Πρόγραμμα διαρθρωτικής και δημοσιονομικής προσαρμογής
 - ❖ Εμβάθυνση των ιδιωτικοποιήσεων και «απελευθερώσεων»
- ⇒ **Ριζικές ανακατατάξεις στο χώρο της ενέργειας.**
- ⇒ **Σύνθετο και πολυδιάστατο περιβάλλον.**

Εισαγωγή

- Τα συνδικάτα καλούνται να αντιμετωπίσουν κρίσιμες προκλήσεις που αφορούν **τόσο** το μέλλον της απασχόλησης στον τομέα της ενέργειας **όσο** και το ρόλο τους -ακόμα και την ίδια την ύπαρξή τους- ως φορέων συλλογικής εκπροσώπησης των εργαζομένων:
 - Πλήρη ιδιωτικοποίηση δημοσίων επιχειρήσεων και «χρηματοστικοποίηση» τους (ΔΕΗ/funds).
 - Μετάβαση σε μια οικονομία χαμηλού άνθρακα θα συνοδευθεί από ριζικές αλλαγές στη δομή και την απασχόληση στον ενεργειακό τομέα, θέτοντας έτσι ένα ζήτημα **«δίκαιης μετάβασης»** (just transition) προς το νέο ενεργειακό μοντέλο (Abramsky, 2009).

Εισαγωγή

- Η προσαρμογή της συνδικαλιστικής δράσης στις απαιτήσεις ενός σύνθετου, πολυδιάστατου και ολοένα και πιο εχθρικού περιβάλλοντος αποκτά έτσι ζωτικό πλέον χαρακτήρα:
 - για την αποτελεσματική αντιμετώπιση των συστηματικών επιθέσεων που δέχεται ο κόσμος της εργασίας στις επιχειρήσεις της ενέργειας μέσω των ιδιωτικοποιήσεων και της εμπορευματοποίησης του τομέα
 - για την έγκαιρη και δίκαιη μετάβαση των εργαζομένων, τόσο ατομικά όσο και συλλογικά, στο νέο ενεργειακό υπόδειγμα
 - **για την αναγκαία επανασύνδεση των συνδικάτων με την κοινωνία, την εδραίωση σχέσεων εμπιστοσύνης και τη διαμόρφωση συμμαχιών με στόχο τη λειτουργία του νέου ενεργειακού υποδείγματος προς όφελος του γενικού/δημοσίου συμφέροντος.**

Έιβαση της ενεργειακής κρίσης παραμένει ένα «ανοιχτό» ακόμα ζήτημα με προφανείς ταξινές προεκτάσεις (Abrasmky, 2009)

- Οι νέοι κοινωνικοί συσχετισμοί που θα προκύψουν από τις διάφορες δυνητικές «λύσεις» στο ενεργειακό πρόβλημα θα εκδηλωθούν σε τρία αλληλένδετα επίπεδα:
 - στο επίπεδο των εργαζομένων στον ενεργειακό τομέα (ποιοτικά και ποσοτικά χαρακτηριστικά της απασχόλησης)
 - στο επίπεδο των χρηστών της ενέργειας (κατανομητικές ανισότητες των πολιτικών άμβλυνσης της κλιματικής αλλαγής και των νεοφιλελευθέρων μεταρρυθμίσεων στον ενεργειακό τομέα)
 - στο επίπεδο των τοπικών κοινωνιών (χωροθέτηση και θετικές/αρνητικές εξωτερικές οικονομίες των νέων ενεργειακών εγκαταστάσεων).

Η συνδικαλιστική παρέμβαση
στον δημόσιο διάλογο για την
ενέργεια

Υφιστάμενη κατάσταση

Εμπόδια

- Η συμμετοχή των εργαζομένων στις συζητήσεις και εξελίξεις στο πεδίο της ενέργειας φαίνεται εντούτοις να προσκρούει στα παραδοσιακά χαρακτηριστικά και το πεδίο παρέμβασης των συνδικάτων.
- Τα χαρακτηριστικά αυτά υπήρξαν απόρροια του υπό εξάντληση μοντέλου δημόσιας επιχείρησης που επικράτησε στο δεύτερο μισό του 20ού αιώνα στα περισσότερα ευρωπαϊκά κράτη.
- Με τη σύσταση και ανάπτυξη Δημοσίων Επιχειρήσεων (Δ.Ε) το κράτος αντικατέστησε την ιδιωτική πρωτοβουλία με στόχο την ανάπτυξη βασικών υποδομών και δικτύων και τη διαχείριση υπηρεσιών τις οποίες ονόμασε «κοινής ωφελείας».

Δημόσια Επιχείρηση & Συνδικάτα

- Τα συνδικάτα του τομέα της ενέργειας, κινήθηκαν ιστορικά σε ένα ελεγχόμενο και ευνοϊκό για τον κόσμο της εργασίας περιβάλλον:
 1. Ύπαρξη κρατικού μονοπωλίου και ισχυρής καθετοποιημένης δημόσιας επιχείρησης.
 2. Παρουσία του κράτους ως αποκλειστικού ρυθμιστή του γενικού συμφέροντος.
 3. Διασφάλιση του κοινωνικού χαρακτήρα της ενέργειας βάσει σταυροειδών επιδοτήσεων μεταξύ καταναλωτών και επιχειρήσεων (κοινωνική συνοχή) αλλά και μεταξύ περιοχών (περιφερειακή συνοχή και ανάπτυξη).
 4. Κατοχύρωση συλλογικών διαπραγματεύσεων, διασφάλιση ενός ευνοϊκού εργασιακού περιβάλλοντος και αναζήτηση υψηλού βαθμού κοινωνικής συναίνεσης.

ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ

=> Οι εργαζόμενοι σε αυτές τις επιχειρήσεις ποτέ δεν είχαν πραγματικά ενεργό ρόλο στη διαμόρφωση των αναπτυξιακών στρατηγικών της επιχείρησής.

=> Την ευθύνη γι' αυτό έφερε αποκλειστικά η διοίκηση, ενώ οι συνδικαλιστικοί εκπρόσωποι περιόριζαν τη δράση τους σε ζητήματα που αφορούσαν ως επί το πλείστον τα εργασιακά τους δικαιώματα (Sindic, 2006).

=> Εσωστρεφή δράση και χαρακτήρα

~~=> Παράβλεψη σημασίας διαύλων επικοινωνίας με την κοινωνία...~~

Ένα μοντέλο υπό εξάντληση...

- Οι Δ.Ε και η παραδοσιακή μορφή συνδικαλιστικής δράσης αποδυναμώθηκαν σταδιακά -και από κοινού- υπό την αλληλεπίδραση τριών ριζικών μεταβολών:
- ❖ Ριζικές αλλαγές έλαβαν χώρα σε θεσμικό επίπεδο, με την «απελευθέρωση» της αγοράς ενέργειας και την ανάπτυξη του ανταγωνισμού, τη μερική ιδιωτικοποίηση των επιχειρήσεων, τον κατακερματισμό τους (unbundling) και την εμπορευματοποίηση των υπηρεσιών τους (κοστοστρέφεια) :
 - => αμφισβήτηση εργασιακών σχέσεων/δικαιωμάτων και κοινωνικής αποστολής της επιχείρησης (raison d' etre)
 - => απώλεια της πρωτοκαθεδρίας στο ενεργειακό γίγνεσθαι και εμφάνιση νέων παικτών με ετερογενή χαρακτηριστικά (κερδοσκοπικές επιχειρήσεις, ρυθμιστικές αρχές, κ.λπ).

Ένα μοντέλο υπό εξάντληση...

- ❖ Εφαρμογή πολιτικών για την άμβλυση της κλιματικής αλλαγής, που αμφισβητούν την παραγωγική και εργασιακή κουλτούρα των επιχειρήσεων της ενέργειας και που αντιμετωπίζονται συχνά εχθρικά από τους εργαζομένους:
 - => έντονες αντιπαραθέσεις με εξωστρεφείς και κοινωνικά άφθαρτους φορείς όπως π.χ. περιβαλλοντικές οργανώσεις.
 - => εκμετάλλευση από ΜΜΕ με περιβαλλοντικά φιλικό πρόσωπο για τον περαιτέρω στιγματισμό των συνδικάτων.

Ένα μοντέλο υπό εξάντληση...

- ❖ Οι διαρθρωτικές αυτές αλλαγές διασταυρώνονται και με εξελίξεις και ευρύτερες μεταβολές πολιτισμικού και κοινωνικοοικονομικού χαρακτήρα (επικράτηση ατομικιστικών προτύπων, κρίση, μαζική ανεργία) που εντείνουν την αντίθεση μεταξύ των εργαζομένων του δημοσίου και του ιδιωτικού τομέα.
- ⇒ Οι μεταβολές αυτές, σε συνδυασμό με τις αυξήσεις της τιμής ενεργειακών αγαθών, ενίσχυσαν κατά κόρον την κοινωνική αποδοχή των απόψεων περί κρατισμού, «συντεχνιών» και εργασιακών «ρετιρέ» (IMF “vested interests” discourse).
- ⇒ Κατάργηση «προνομίων» θα ωφελήσουν το κοινωνικό σύνολο μέσω της μείωσης των τιμών...
- ⇒ Μισθολογικός κόστος της ΔΕΗ (= 18% λειτουργικών δαπανών) **VS** Μεγάλες και αλληπάλληλες αυξήσεις της τιμής του ρεύματος λόγω εξωγενών παραγόντων (κόστος αγοράς ενέργειας από τρίτους παραγωγούς, μεταβλητό κόστος τρίτων παραγωγών, φορολογία καυσίμων και τέλη ΑΠΕ, κόστος εκπομπών CO₂, κ.λπ.)

Κίνδυνοι

- Διατήρηση μιας εσωστρεφούς και αμυντικής στάσης έναντι των ευρύτερων εξελίξεων συνιστά για το συνδικαλιστικό κίνημα μια **αδιέξοδη πολιτική** με σημαντικούς κινδύνους:
 - την (περαιτέρω) **κοινωνική απομόνωση και απαξίωση**, γεγονός που, σε συνδυασμό με τις νεοφιλελεύθερες επιθέσεις στο θεσμό της δημόσιας επιχείρησης, προμηνύει την πλήρη εξασθένηση του θεσμικού τους ρόλου
 - την καθυστέρηση στην **ανάληψη στρατηγικών πρωτοβουλιών** για τη διαχείριση της αλλαγής που απορρέει από τη μετάβαση στο νέο ενεργειακό μοντέλο.

Η ανανέωση της συνδικαλιστικής παρέμβασης

Προϋποθέσεις και χαρακτηριστικά

- Οι εργαζόμενοι στις δημόσιες επιχειρήσεις του τομέα της ενέργειας καλούνται να υπερβούν το ολοένα και συρρικνούμενο παραδοσιακό πεδίο παρέμβασής τους.
- Ανάγκη και κοινωνική προσδοκία να διεισδύσουν δυναμικά αλλά με σεβασμό στις απόψεις των άλλων ενδιαφερόμενων μερών στη δημόσια συζήτηση για τη σχέση μεταξύ Ενέργειας, Κοινωνίας, Περιβάλλοντος και Οικονομίας στον 21ο αιώνα.

Προϋποθέσεις

- Η έκβαση αυτού του δύσκολου -πλην επιτακτικού- εγχειρήματος θα κριθεί από την εκπλήρωση μιας σειράς προϋποθέσεων:
- Πλήρη και οριστική αποδοχή εκ μέρους των συνδικάτων της αναπόφευκτης και επερχόμενης ριζικής αλλαγής του ενεργειακού γίνεσθαι.
=> Το θεμελιώδες ερώτημα συνεπώς που ανακύπτει δεν είναι *αν* θα προκύψει η εν λόγω αλλαγή, αλλά *ποιο* θα είναι το περιεχόμενό της, *ποιες* οι προτεραιότητες και οι τεχνολογίες της και κυρίως *ποιοι* θα καρπωθούν τα οφέλη και *ποιοι* θα επωμιστούν το κόστος του νέου ενεργειακού υποδείγματος (Abramsky, 2009).
- Αναγνώριση των άλλων ενδιαφερόμενων μερών του τομέα της ενέργειας (stakeholders) ως ηθικά νόμιμων (legitimate) πλέον συνομιλητών.

Αποιατάσταση και εκσυγχρονισμός του θεσμού της δημόσιας επιχείρησης

- Η προώθηση ενός διευρυμένου και ανοιχτού διαλόγου για τον θέμα αυτό δύναται συνεπώς να επαναφέρει στη δημόσια συζήτηση το ρόλο των δημόσιων επιχειρήσεων του τομέα.
- Απάντηση στη συστηματική πολιτική και κοινωνική απαξίωση του θεσμού και στις πολιτικές ολικής ιδιωτικοποίησης:
 - Την αντιμετώπιση της ενεργειακής φτώχειας, εδραίωση ενός Δικαιώματος στην Ενέργεια, διαμόρφωση «περιβαλλοντικά υπεύθυνης κοινωνικής πολιτικής».
 - «Εκδημοκρατισμό» της επιχείρησης (εργαλεία και θεσμοί κοινωνικής διαβούλευσης και λογοδοσίας).
 - Αύξηση οικονομικής αποτελεσματικότητας (συμβάσεις στόχων, εκσυγχρονισμός).
 - Ρόλος της ΔΕΗ στο νέο ενεργειακό και αναπτυξιακό μοντέλο;

Δίκαιη μετάβαση

- Αναμένονται δομικές αλλαγές στην απασχόληση στον κλάδο ηλεκτρικής ενέργειας (ETUC, 2007):
 - επίπεδα απασχόλησης στις επιμέρους πηγές ενέργειας
=> π.χ. αύξηση θέσεων εργασίας στους τομείς των ΑΠΕ και του φυσικού αερίου και μείωσή στους τομείς του άνθρακα και της πυρηνικής ενέργειας
 - αύξηση της απασχόλησης στους τομείς παραγωγής εξοπλισμού για τον ενεργειακό τομέα και μείωση στους τομείς της παραγωγής και συντήρησης των υποδομών συμβατικής ενέργειας
 - στο περιεχόμενο της εργασίας και στις σχετικές ειδικότητες, με την υποχώρηση της χειρωνακτικής εργασίας (π.χ. συντήρηση υποδομών) και την αύξηση της διανοητικής εργασίας (π.χ. συμβουλευτικές υπηρεσίες).
 - Η εξέλιξη αυτή προκύπτει ειδικότερα από τη μετεξέλιξη των ίδιων των επιχειρήσεων σε φορείς κάλυψης των αναγκών της αποκεντρωμένης παραγωγής (virtual power plant).
 - Νέες θέσεις εργασίας και ειδικότητες με αντικείμενο π.χ. την παροχή συμβουλευτικών και διαγνωστικών υπηρεσιών σε θέματα ενεργειακής αποδοτικότητας, ο σχεδιασμός κτιρίων υψηλής ενεργειακής αποδοτικότητας, η διαχείριση αποκεντρωμένων δικτύων κ.λπ.

Νέο πλαίσιο διεκδίκησης από την πλευρά των εργαζομένων

- Πρώτον, ανάγκη ενίσχυσης των πολιτικών εκπαίδευσης και κατάρτισης του προσωπικού με στόχο τη δυνατότητα υποκατάστασης απαρχαιωμένων θέσεων εργασίας με νέες ειδικότητες.
- Δεύτερον, το συνδικαλιστικό κίνημα καλείται να σχεδιάσει και να διαχειριστεί την ίδια του τη μετάβαση στο νέο ενεργειακό υπόδειγμα.
- Διασφάλιση των συνθηκών και όρων εργασίας στις επιχειρήσεις του νέου υποδείγματος σε μια συγκυρία συγκέντρωσης του κλάδου των ΑΠΕ (Abramsky, 2009) λαμβάνοντας επίσης υπόψη και τη συνολικότερη αρνητική ιστορική εμπειρία της ιδιωτικοποίησης και απορρύθμισης του κλάδου τηλεπικοινωνιών όσον αφορά τα ζητήματα της απασχόλησης (ETUC, 2007).

Επίλογος

Ανανέωση της συνδικαλιστικής δράσης,
Δίκαιη Μετάβαση & Κλιματική
Δικαιοσύνη

Δίκαιη μετάβαση & Κλιματική δικαιοσύνη

- Ποιότητα των νέων θέσεων εργασίας και η δυνατότητα συλλογικής εκπροσώπησης και έκφρασης των εργαζομένων θα καθορίσει -από κοινού με τα ζητήματα ιδιοκτησιακού καθεστώτος και το συνολικότερο ρυθμιστικό πλαίσιο της ενέργειας- τα κριτήρια δραστηριοποίησης του νέου ενεργειακού μοντέλου.
=> κερδοσκοπική λειτουργία ή ικανοποίηση συλλογικών και κοινωνικών αναγκών;
- Η «δίκαιη μετάβαση» και η ανανέωση της συνδικαλιστικής παρέμβασης συνιστούν αναγκαίες συνθήκες για τη διασφάλιση της «κλιματικής δικαιοσύνης» (climate justice).
- Αποκατάσταση σχέσεων μεταξύ εργαζομένων και πολιτών πιο αναγκαία από ποτέ...
- Κατανόηση σχέσεων αλληλεξάρτησης.
 - Επιβίωση συνδικαλιστικών οργανώσεων χωρίς την κοινωνία είναι ιδιαίτερα δύσκολη.
 - Αντίστοιχα, διασφάλιση περιβαλλοντικού και κοινωνικού χαρακτήρα της ενέργειας από την πλευρά των κοινωνικών οργανώσεων, έχει ανάγκη στηριγμάτων εντός των παραγωγικών φορέων του τομέα.